

УДК 784.4 + 398.8

О. П. БАДАЛОВ

**ЧЕРНІГІВСЬКИЙ АКАДЕМІЧНИЙ НАРОДНИЙ ХОР:
ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ**

У статті вперше в українському музикознавстві досліджено історію становлення Чернігівського академічного народного хору. Розглянуто особливості діяльності колективу, з'ясовано його внесок у розвиток національної хорової культури.

Ключові слова: народний хор, репертуар, Чернігівська філармонія, диригент, А. Пашкевич, В. Коцур.

О. П. БАДАЛОВ

**ЧЕРНИГОВСКИЙ АКАДЕМИЧЕСКИЙ НАРОДНЫЙ ХОР:
ЭТАПЫ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ**

В статье впервые исследована история становления Черниговского академического народного хора. Рассмотрены особенности деятельности коллектива, выяснен его вклад в развитие национальной хоровой культуры.

Ключевые слова: народный хор, репертуар, Черниговская филармония, дирижер, А. Пашкевич, В. Коцур.

О. П. BADALOV

**CHERNIHIV ACADEMIC FOLK CHOIR:
STAGES OF FORMATION AND DEVELOPMENT**

For the first time in the Ukrainian musicology the peculiarities of work of the Chernihiv Academic Folk Choir are investigated. Its contribution to the development of national choral culture is ascertained.

Key words: folk choir, repertoire, Chernihiv Philharmonic, conductor, A. Pashkevych, V. Kotsur.

Неослабна увага українських музикознавців до вивчення народного хорового виконавства має, здається, вичерпне пояснення, адже хоровий спів є не лише найдемократичнішим видом музичного мистецтва, але й найбільш пріоритетним для українського народу.

Широкого кола питань становлення народного хорового виконавства в Україні торкається зокрема, О. Скопцова, І. Околович аналізує діяльність Прикарпатського ансамблю пісні і танцю «Верховина», окремі аспекти виконавської діяльності Національного українського народного хору ім. Г. Верьовки вивчає Р. Лоцман, увагу питанню діяльності керівників професійних народних хорових колективів приділяла О. Бенч. Осторонь уваги дослідників залишається хорова культура Чернігівщини, зокрема періоду кінця ХХ – початку ХХІ ст. У цей час оновленням форм діяльності, інтенсифікацією концертно-гастрольного життя, зростанням рівня виконавської майстерності позначилася діяльність Чернігівського народного хору, творчість якого ще не стала предметом дослідження науковців, що зумовлює актуальність обраної теми.

Мета статті полягає у з'ясуванні особливостей становлення і розвитку Чернігівського народного хору.

Чернігівський народний хор було створено у 1984 р. при Чернігівській обласній філармонії. Колектив очолив заслужений діяч мистецтв України Петро Процько. Перший виступ хору відбувся восени 1985 р. у Києві.

У 1986–1988 рр. Чернігівський народний хор працював під керівництвом заслуженого артиста України Анатолія Іванова – керівника танцювальної групи колективу, а з 1988 р. – під

керівництвом заслуженого діяча мистецтв України Олександра Стадника. У цей період колектив здобув звання дипломанта Всеукраїнського фестивалю «Співоче поле», здійснив концертне турне містами України. До репертуару хору входили твори й обробки українських народних пісень Г. Верьовки, А. Авдієвського, А. Пашкевича, І. Сльоти, І. Бідака, П. Процька, М. Дацика, О. Стадника та ін. Плинність керівного складу хору не дозволяла виробити стратегію розвитку колективу, що позначалося на його мистецькому рівні. Для подолання художньої кризи хору на посаду його керівника у 1989 р. було запрошено народного артиста України Анатолія Пашкевича. На той час він мав досвід роботи з Черкаським і Волинським народними хорами, які демонстрували високий виконавський рівень. Сутність творчого методу А. Пашкевича полягала насамперед у створенні власного репертуару хору. Так, працюючи з Черкаським хором, митець «обходив пішки, об'їздив на мотоциклі увесь Черкаський край – записував пісні, шукав репертуар» [1, с. 4]. Окрім обробок народних пісень, А. Пашкевич писав твори для своїх колективів, виходячи з можливостей хористів.

Серед перших кроків, що здійснив новопризначений керівник Чернігівського народного хору, було оновлення творчого складу. Він запросив до Чернігова деяких артистів Черкаського хору, що утворили ядро колективу. З хористами А. Пашкевич працював наполегливо, вимагав від них найповнішої концентрації зусиль для наближення виконавської майстерності колективу до рівня Черкаського народного хору, адже вважав, що «Черкаський хор тоді був єдиним таким колективом в Україні. Це була епоха Черкаського хору. Своїм репертуаром і манерою звучання він став якимось дуже рідним і близьким усьому народові» [1, с. 4].

Першим твором, який А. Пашкевич підготував з Чернігівським хором, була його власна кантата «Чернігівські дзвони» у п'яти частинах для солістів і народного хору. Вона стала основою нової програми хору, що заклала підвалини формування творчої індивідуальності колективу й ознаменувала початок сходження до висот майстерності.

У 1990–1991 рр. Чернігівський народний хор здійснив велике концертне турне Україною, а протягом 1992–1998 рр. шість разів виїздив на гастролі до Бельгії, Нідерландів, ФРН, Австрії, Російської Федерації. У спогадах вдови композитора наводяться рядки з листа, який А. Пашкевич отримав після гастролей хору від представників української діаспори у Бельгії: «Привіт з далекої Бельгії. Першими словами дозволь, наш сину Анатолію, тобі подякувати за твоє щире Українське Серце. Хай тебе Господь благословить на добрі Українські діла та твори, щоби ти жив у кожній українській душі» [2]. Теплі відгуки надавали майстру наснаги до творчості, що знайшло свій прояв у створенні опер на основі національного мелосу «Ейдерман» і «Блудний син». Жанрово-інтонаційною основою цих творів стала народна пісня, що можна вважати продовженням напряму, окресленого у фольк-опері Є. Станковича «Цвіт папороті» (1978) і хоровій опері І. Шамо «Ятранські ігри» (1978). Так, прем'єра опери «Блудний син» у виконанні Чернігівського народного хору й солістів Чернігівської обласної філармонії відбулася у 1997 р. Оперні вистави демонструвалися у концертному виконанні у Києві й Меммінгені (ФРН) [4, с. 12].

У 2000 р., у зв'язку з від'їздом з Чернігова А. Пашкевича, на посаду керівника Чернігівського народного хору було запрошено студента V курсу Київського національного університету культури і мистецтв Сергія Вовка. 24 травня 2000 р. С. Вовк представив слухачам нову концертну програму колективу. Звучання хору оцінювала комісія на чолі з народним артистом України, професором С. Павлюченком, який високо оцінив роботу свого студента: «Чернігівський хор зазвучав по-новому» [7, с. 10].

Значний успіх у глядачів здобули програми «Різдвяний Вертеп» і «На Йвана Купала», створені Чернігівським народним хором під керівництвом С. Вовка у 2002 р.

Програма «Різдвяний Вертеп» була підготовлена народним хором разом з акторами Чернігівського молодіжного театру і стала відкриттям нових можливостей роботи з аудиторією, що полягали у застосуванні камерних форм виконавства: артисти самі йшли до глядача. Це було новою практикою для чернігівської публіки, яка схвально сприйняла новацію артистів народного хору.

6 липня 2002 р. народний хор під керівництвом С. Вовка представив публіці театралізоване дійство «На Йвана Купала» на березі річки Десна. У програмі взяли участь сорок артистів

народного хору, переважно молодь, що відповідало сутності свята Івана Купала. Зміст програми не був повною реконструкцією купальського обряду. За словами С. Вовка, «просто фізично неможливо показати обрядове дійство повністю, тому ми обрали ту його частину, яка може стати основою для шоу» [6, с. 4]. Продемонстрована програма включала купальські пісні і хороводи, обрядові дійства тощо. Презентація програми «На Івана Купала» набула розголосу, про неї багато писали у місцевій пресі.

Незважаючи на успіх, який мали проекти Чернігівського народного хору, творчі пошуки С. Вовка не знаходили підтримки в артистів колективу. Можливо, це відбувалося тому, що він прагнув надати Чернігівському народному хору не зовсім властивих йому рис, переформувати напрями його діяльності, оновити підходи до роботи тощо. На користь цього припущення свідчить думка, яку С. Вовк висловив в одному з інтерв'ю: «Я ще з дитинства не люблю хор. Ніколи не розумів, навіщо на сцену виходить п'ятдесят чоловік та стоячи співають. Це так статично, що навіть здається, що неживе» [5, с. 23]. Творчі шукання привели С. Вовка до формування ансамблю пісні і танцю «Сіверські клейноди», який утворили молоді артисти Чернігівського народного хору: хореографічна група, частина оркестру і хористів, майже всі – учасники програми «На Івана Купала». Надзвичайно успішна реалізація цього проекту прискорила адміністративні процеси щодо створення цього ансамблю, а фактично – ствердження групи артистів Чернігівського народного хору як самостійного творчого колективу на чолі з С. Вовком [3, с. 10]. Він залишив посаду керівника народного хору наприкінці 2002 р. і спрямував свої зусилля на становлення та розвиток нового колективу Чернігівського філармонійного центру.

З 2003 р. Чернігівський народний хор очолив Володимир Коцур. З того часу колектив поступово виходить в авангард хорового руху Чернігівщини і сьогодні є провідним представником професійного народного хорового виконавства регіону.

Основу творчого складу сучасного Чернігівського народного хору становить мішаний хор. Ряд хористів працює у колективі з дня його заснування: В. Волошин, В. Безік, М. Толстов, Л. Ісаєнко, Л. Скрипка, Л. Войникова, К. Коробко, В. Шульга, Н. Ісаєнко, В. Міщенко та ін. Це сприяє збереженню виконавських традицій колективу. Як і більшість народних хорів України, Чернігівський хор має у своєму складі оркестр народних інструментів. У 2009 р. у складі колективу було відновлено хореографічну групу, що розширило його функціональні можливості, спектр виконуваних творів, збагатило музичну стилістику.

Концертний репертуар народного хору складають понад вісімдесят творів. Серед них: обробки українських народних пісень М. Леонтовича, Г. Верьовки, О. Стадника, А. Пашкевича, А. Кушніренка, В. Коцура, М. Борща; твори на вірші Т. Шевченка: К. Стеценка, О. Стадника, А. Пашкевича, М. Дацика, В. Коцура; авторські твори М. Лисенка, П. Процька, А. Пашкевича, І. Сльоти, М. Дацика, М. Збарацького, М. Борща, В. Коцура; духовна музика: розспіви Києво-Печерської лаври, хорові твори Д. Бортнянського, А. Веделя, М. Леонтовича, О. Кошиця, К. Стеценка та ін.

Важливе місце в репертуарі колективу займають вокально-хореографічні композиції, що органічно поєднують хоровий спів, народну хореографію й театралізовану гру. Вони характеризуються яскравістю тематичної та жанрово-стильової палітри, опорою на обрядовий фольклор. Серед репертуарних композицій колективу: «Тетяна» (музика А. Пашкевича, постановка Н. Цюренко), «На городі бузина», «Чернігівські частівки» (музика В. Коцура, постановка М. Дядечко), «А я тебе бачив», «Гоп чу-чу», «Толока» (музика В. Коцура, постановка Н. Цюренко) та ін.

Зростання виконавської майстерності Чернігівського народного хору після приходу на посаду його художнього керівника В. Коцура засвідчують численні перемоги колективу у всеукраїнських і міжнародних фестивалях: «Лесині джерела» у Новоград-Волинському (2004), «Дніпровські голоси» у Дубровно (Білорусь, 2008), «Rudenines» у Вісагінасі (Литва, 2010), Третьому всеукраїнському фестивалі-конкурсі народної хореографії ім. П. Вірського (2010) та ін. Не обходиться без участі Чернігівського народного хору жоден з помітних культурно-мистецьких заходів, які відбуваються у регіоні: Міжнародний молодіжний фестиваль «Дружба» у Сеньківці, Всеукраїнське літературно-мистецьке свято «Седнівська осінь», Козацьке свято у Батурині, Всеукраїнське мистецьке свято «Качанівські музи», Всеукраїнський фестиваль коб-

зарського мистецтва «Вересаєве свято», обласний фольклорний фестиваль-конкурс ім. В. Полевика.

У 2010 р. народний хор було відзначено Чернігівською обласною премією ім. М. Коцюбинського. У 2011 р. колективу було надано статус «академічного», а художньому керівнику і головному диригенту хору В. Коцуру було присвоєне почесне звання «Заслуженого діяча мистецтв України».

Підсумовуючи, зазначимо, що творча діяльність Чернігівського академічного народного хору характеризується вагомим внеском у розвиток професійного народного хорового виконавства України. Не викликає сумнівів, що найбільший вплив на мистецькі досягнення колективу справила диригентська і композиторська робота А. Пашкевича. Своєю діяльністю він окреслив стратегічні шляхи його розвитку, сформував індивідуальні риси колективу, створивши для хору велику кількість обробок регіональних народних пісень, а також унікальний музичний матеріал з авторських творів. Виконання цих творів розширило творчі можливості Чернігівського народного хору, адже складнощі, які висувала музика А. Пашкевича перед хористами, інколи перевищували виконавські сили колективу. Тим самим диригент-композитор спонукав колектив до вдосконалення майстерності.

Значення творчої діяльності В. Коцура на посаді керівника хору полягає у відродженні колективу як провідного представника традиційного народного хорового виконавства, виходу на нові обрії розвитку. Завдяки наполегливості керівника у 2009 р. у складі хору було відновлено хореографічну групу, посилено склад оркестру народних інструментів, що зумовило розширення виконавських можливостей. Серед новацій, що впровадив у роботу колективу В. Коцур, – введення до репертуару творів сакрального спрямування і проведення концертів духовної музики у Чернігівському Борисоглібському соборі. Ці мистецькі акції відбуваються під гаслом «Слава України у славі Божій» і проводяться за підтримки козачого об'єднаного руху «Відродження» та сприяння Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній». В. Коцур продовжив розпочатий А. Пашкевичем процес формування власного репертуару народного хору шляхом введення до репертуару творів місцевих авторів.

Значні організаційні здібності В. Коцура зумовили появу колективу на помітних акціях, що мають місце у регіоні (виступи на урочистих подіях, зустрічах офіційних делегацій, концерти у міських й обласних мистецьких і громадських заходах тощо). Відновлений керівником творчий потенціал Чернігівського народного хору дозволив колективу брати участь у всеукраїнських і міжнародних конкурсах і фестивалях, де хор гідно презентував традиційне народне хорове мистецтво Чернігівщини. Таким чином, на сучасному етапі творчість Чернігівського академічного народного хору під керівництвом заслуженого діяча мистецтв України В. Коцура характеризується опорою на національний фольклор і регіональну пісенну традицію Чернігівщини, органічним синтезом хорового співу, народно-хореографічного і музично-інструментального мистецтв, різноманітністю жанрово-стилістичної палітри репертуару, формуванням індивідуального виконавського стилю.

Подальше вивчення творчості Чернігівського академічного народного хору може тривати у напрямі з'ясування впливу колективу на діяльність регіональних хорів, вивчення репертуару хору у контексті композиторських пошуків А. Пашкевича, дослідження особливостей творчо-організаційної роботи В. Коцура тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безуглий В. Анатолій Пашкевич: «Вважаю себе хліборобом, який вирощує хліб духовний» / В. Безуглий // Україна молода. – 2005. – 24 лютого.
2. Костановська-Пашкевич Т. Він так любив... [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cult.gov.ua/blog/2008-02-11-112>
3. Кузнецова В. «Все починалось с любви», – признался Сергей Вовк / В. Кузнецова // Союзпечать. – 2003. – 26 марта.
4. Кузнецова В. Искусство сближает народы / В. Кузнецова // Новый век. – 1998. – 1 июля.

5. Пушкіна А. «Сіверські клейноди» – це круто! / А. Пушкіна // Чернігівські відомості. – 2008. – 19 листопада.
6. Руденко М. Подлинное чудо купальской ночи / М. Руденко // Пульс недели. – 2002. – 11 июля.
7. Сидорова В. Новий керівник – нове звучання! / В. Сидорова // Гарт. – 2000. – 9 червня.

УДК 008:7.071.2

Л. А. ЛЕМЕХ

ПОНЯТТЯ АРХЕТИПУ В КУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті розглянуто феномен архетипу як базовий, фундаментальний елемент культури. Проаналізовано погляди провідних учених-культурологів, зокрема К. Г. Юнга, М. Еліаде, С. Кримського, на природу та сутність архетипу.

Ключові слова: архетип, універсалія, інваріант, образ- символ.

Л. А. ЛЕМЕХ

ПОНЯТИЕ АРХЕТИПА В КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ

В статье рассмотрен феномен архетипа как базовый, фундаментальный элемент культуры. Проанализированы взгляды ведущих учёных-культурологов, а именно К. Г. Юнга, М. Элиаде, С. Крымского, на природу и сущность архетипа.

Ключевые слова: архетип, универсалия, инвариант, образ- символ.

L. A. LEMEKH

THE CONCEPT OF ARCHETYPE IN THE CULTUROLOGICAL DISCOURSE

In the article is examined the phenomenon of archetype as base and fundamental element of culture. The looks of leading scientists and culturologists are analysed on nature and essence of archetype (in particular K. G. Jung, M. Eliade, S. Krymsky).

Key words: archetype, universal things, invariant, image and symbol.

Метод архетипів є єдино науковим засобом дослідження національних культур.

С. Кримський

У сучасному світі людина особливо гостро відчуває свою залежність від часу та його викликів. Отож, доволі часто виправдовує свої вчинки словами на кшталт: «час такий – от і я такий». І чомусь не завжди усвідомлюємо, що властиво ми самі є творцями нашого часу – адже самі визначаємо пріоритети та цінності, які відшукуємо і якими наповнюємо сенс нашого повсякденного і творчого життя. Тим часом, осмислення засадничих національних первнів, які фундаментуються в архетипах культури, повинно, на нашу думку, бути усвідомленим прагненням сучасної людини, а надто митця як безпосереднього носія гуманістичних ідеалів, зокрема пріоритетів національної культури. Як зауважував Герман Гессе, хоч з першого погляду речі, що не існують, передавати словами легше й не так відповідально, як речі суші, особливо для людей легковажних, а проте для шанобливого й сумлінного історика виходить навпаки: є певні речі, існування яких не можна ні довести, ні навіть припустити, але які саме тому шаноб-